

Cumhuriyet Öncesi Radyologlarımız

İbrahim Başağaoğlu

RADYOLOJİ TARİHİNDEN



Resim 1. W.C. Röntgen

8 Kasım 1895 yılında X- ışınının Wilhelm Conrad Röntgen (Resim 1) tarafından bulunduğu haberini 1896 yılında bir Fransız gazetesinden (La Samaine Medicale) öğrenen Askeri Tıbbiye Mektebi öğrencisi Es'ad Feyzi, aynı okuldan arkadaşı Rifat Osman Bey'le birlikte Gülhane Askeri Tıbbiye Hastanesi'nde yaptıkları çalışmalar sonucunda basit bir röntgen cihazı yaparak X- ışını elde etmeyi başarmıştır. Bu başarı ülkemizde Radyoloji Tarihinin başlangıcı olmuştur (1-4).

Bu makalede Cumhuriyet öncesi dönem radyologlarımızdan Dr. İbrahim Vasıf, Dr. Rifat Osman, Dr. Mehmet Şevki Bey, Dr. Rasih Emin Arlı ve Dr. Rifki Kamil Urgan'ın yaşamları, yaptıkları çalışmalar ve radyolojiye katkıları ele alınmıştır.

Dr. İbrahim Vasıf (1879 – 1926) (Resim 2)

Askeri Tıp Fakültesi'nde ilk radyoloji direktörü olan Dr. İbrahim Vasıf, 1879'da Bursa'da doğmuştur. Yüzbaşı Vasıf Bey'in oğludur. Babasının erken vefatı nedeniyle İbrahim Vasıf'ın çocukluğu Halep Fırka Kumandanı amcası Sait Paşa ile birlikte Rumeli ve Suriye'de geçmiştir. İlköğreni-



Resim 2. Dr. İbrahim Vasıf

mini bu dönemde tamamlamıştır. 1905 yılında Mektebi Tıbbiye 'den yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. Bu tarihten itibaren röntgen makineleri ile ilgilenmeye başlayan İbrahim Vasıf, Gülhane'de staj yaparken bu şubeye iki yıl sonra hoca olmuştur.

Röntgeni, operatör muavini Süfyan Bey'den öğrenen Dr. İbrahim Vasıf, yaptığı cam plaklarla Gülhane'nin başında olan Wieting Paşa ile Dayke'nin övgüsünü kazanmıştır. Kendisi yalnız röntgen cihazları ile uğraşmakla yetinmemiş, o tarihlerde tıp alanında kullanılmaya başlayan diğer elektrikli aletlerin tamirleri ve işletilmelerinde de yararlı olmuştur (2).

1908'den I. Dünya Savaşı sonuna kadar Gülhane'de öğretim kadrosunda büyük bir dikkatle aralıksız çalışan İbrahim Vasıf, Balkan Savaşı'nda da (1912-1913) çok

İstanbul Üniversitesi
Cerrahpaşa Tıp Fakültesi,
Tıp Tarihi ve Etik, İstanbul,
Türkiye

Sorumlu Yazar:
İbrahim Başağaoğlu

E-posta:
ibasagaoglu@myynet.com

©Telif Hakkı 2017 Türk Radyoloji
Derneği - Makale metnine www.
turkradyolojidergisi.org web
sayfasından ulaşılabilir.

©Copyright 2017 by Turkish Society
of Radiology - Available online at
www.turkradyolojidergisi.org

yoğun olarak görev yapmıştır. Balkan Savaşı sırasında cerrahi hocasına operasyonu gereken bir yaralının röntgen plağını götürürken hastane taşları üzerinde kayarak ayağını kırmıştır. Aynı talihsizlik bir süre sonra yeniden yaşanmış; bir gün hastaneye gelirken otomobilden kaçmak için koştuğu sırada düşerek ayağını yine kırmıştır. Bu olaylardan bir süre sonra emekli olmasına rağmen I. Dünya Savaşı sırasında bir yandan Gülhane'ye devam ederken, diğer yandan haftada iki gün Gureba Hastanesi'nde çalışmıştır. Mütareke sırasında oradan ayrılmış, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra tekrar aynı hastanede çalışmaya devam etmiştir. Hasta olmasına rağmen taksitle aldığı bir röntgen cihazıyla, son günlerine kadar evinde hastalarına bakmıştır.

Balkan Savaşı'nda koruması olmayan tüplerin yaydığı ışıklardan dolayı radyodermi olmuş, sağ ve sol ellerinin parmaklarını kaybetmiştir. Ancak hastayken de hastalarına bakmaya devam etmiş ve "Yaralılar dururken insan kendi hakkındaki tehlikeyi düşünmüyor." diyerek büyük bir fedakârlık örneği göstermiştir. Geçirdiği grip ve sonrasında gelişen plörezi sonucunda 21 Şubat 1926'da vefat eden Dr. İbrahim Vasıf, Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilmiştir (5).

Dr. Rifat Osman (1874 – 1933) (Resim 3)

18 Şubat 1874 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Rifat Osman, Tosyalı Fevzi Efendi'nin oğludur, annesi Hafize Hanım'dır. Okul çağına gelene dek ilk bilgileri babasından alan Rifat Osman, orta öğrenimini tamamladıktan



Resim 3. Dr. Rifat Osman

sonra 1899 yılında Askeri Tıbbiye'den tabip yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra, Prof. Robert Rieder Paşa'nın yanında çalışmaya başlamış, Rieder'in yardımcılığına ve röntgen dairesi şefliğine kadar yükselmiştir (6).

Dr. Rifat Osman, dünyada ilk kez yaralılarda röntgen ile kurşun tespit eden iki Türk tıp öğrencisinden biri olup diğeri Es'ad Fevzi'dir. Rifat Osman ile Es'ad Fevzi, Op. Dr. Cemil Topuzlu Paşa'ya sundukları bir layiha ile Yıldız Hastanesi'nde çalışma izni istemişler ve verilen izin sonucunda Yıldız Hastanesi'nde kurulan röntgen cihazı ile çalışmaya başlamışlardır. Röntgen filmi çekilen ilk hasta sağ el bileğinden yaralı olan Boyabatlı Mehmet adında bir askerdir (2).

1903 yılında Gülhane'de uzmanlık eğitimini bitirerek "İç Hastalıkları ve Röntgen Şua Uzmanı" belgesini alan Dr. Rifat Osman, binbaşılığa yükseltilecek henüz röntgen cihazı bulunmayan Edirne Asker Hastanesi'ne atanmıştır.

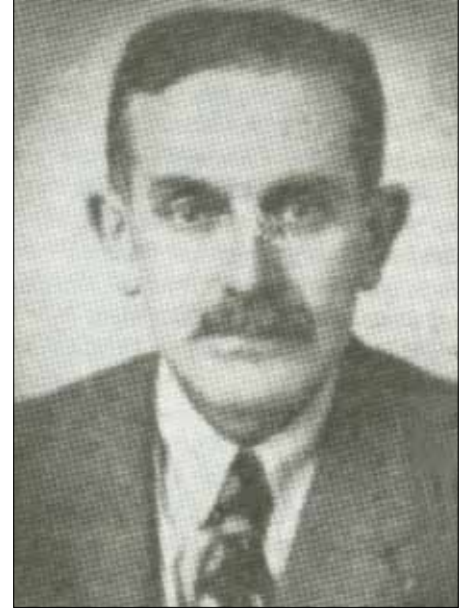
Rifat Osman'ın gayretleriyle 1904'de Almanya'dan üç röntgen cihazı getirilmiş, bunlar hem Edirne'de hem de Selanik ve Manastır Hastanelerinde kullanılmaya başlanmıştır. Rifat Osman gelen aletleri kendisi kurarak çalıştırmış ve buralarda çalışacak elemanları yetiştirmiştir (5).

Dr. Rifat Osman, Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nda Edirne Merkez Asker Hastanesi'nde büyük hizmetler vermiştir. Daha sonra Haydarpaşa Numune Hastanesi röntgen mütehassıslığına atanmıştır. Mayıs 1919'da askeri hekimlik görevinden kendi isteği ile emekliye ayrılarak tekrar Edirne'ye dönmüştür. Temmuz 1919'da Edirne Belediye Meclisi kararı ile Belediye Hastanesi Baştabipliğine getirilmiştir. Kasım 1920'ye kadar bu görevde kalan Dr. Rifat Osman'a, Gülhane Hastanesi'nde gösterdiği üstün çalışmalarından ve Almanya'da yayımladığı tıbbi yayınlardan dolayı "Krone de Prusse" nişanı verilmiştir (7, 8).

Araştırmacı, titiz ve çalışkan hekimliğinin yanı sıra, küfi yazı yazan, ayrıca tarih, mimarlık, fotoğrafçılıkla da ilgilenen Rifat Osman, yaptığı çizim ve güzel resimlerden dolayı ressam olarak da tanınmıştır.

10 Mayıs 1933 yılında Edirne'de vefat etmiştir. Mezarı şimdi Fen Lisesi olan binanın önündeki küçük mezarlıktadır.

Dr. Mehmet Şevki Bey (1879 – 1931) (Resim 4)



Resim 4. Dr. Mehmet Şevki

1879 yılında günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalan Hasköy (Haskovo) şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Yüzbaşı Mustafa Bey'dir.

İlk radyologlarımızdan olan Dr. Mehmet Şevki Bey, 1900 yılında Mekteb-i Tıbbiye'den tabip yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Gülhane Hastanesi'nde yaptığı stajın ardından değişik görevlerde bulunmuştur. 1908'de kolağası rütbesinde iken askeriyeden izinli sayılarak Haydarpaşa Tıbbiyesi Tıbbî ve Hıfız-ı Fizik Laboratuvarı şefliğine atanmıştır.

Dr. Mehmet Şevki Bey, Balkan Harbi sırasında bir yıl boyunca orduya alınmıştır. Tıbbiye'de Fizik Muallimi İsmail Ali Bey'in 1916'da vefatından sonra Fizik Kürsüsü müderrisliğine (profesör) atanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında yine askeri görevle kısa bir süre Eskişehir'de bulunmuştur. Daha sonra Tıp Fakültesi Röntgen uzmanı Müderris Muavini Şaban Bey'in Erzurum'a atanması üzerine boş kalan uzmanlık kadrosuna atanmış ve savaş süresince Haydarpaşa Asker Hastanesi'nde tek başına yaralı ve hasta askerlerin radyolojik tetkiklerini yapmıştır.

Dr. M. Şevki Bey, 1924'de İstanbul'da "Türk Elektrofizyoloji Cemiyeti" adı altında kurulan derneğin kurucu üyelerindedir. Cemiyetin adı, 7 Ocak 1971'de yapılan olağanüstü

genel kurulda kabul edilen tüzük değişikliği uyarınca "Türk Radyoloji Derneği" adını almıştır. Dr. Şevki Bey ve arkadaşları tarafından tanımlanan kuruluş amaçları, günümüzde de Türk Radyoloji Derneği'nin genel amaçlarını oluşturmaktadır (9).

Radyolojinin ilk dönemlerinde, son derece kısıtlı olanaklarla İstanbul Tıbbiyesinde fizik ve röntgen muallimliği görevini yürütmüş olan Mehmet Şevki Bey, Feyzi (Işıkman), Kazım Nuri (İçgören), Selahattin Mehmet (Erk), Şükrü Derviş (Aykın) gibi isimlerin yetişmesini sağlamıştır. Bir taraftan da yazdığı ve tercümesini yaptığı kitapları ile fizik ve röntgen alanlarının hizmetlerini sürdürmüştür.

Dr. Mehmet Şevki Bey, özellikle savaş yıllarında yaralı ve hastaların radyolojik tetkiklerini, mesai gözetmeksizin ve koruyucu önlemler olmaksızın tek başına yapmıştır. Bu dönemler ülkemizde henüz X ışınlarının zararlı etkilerinin tam olarak anlaşılmadığı ve koruyucu önlemlerin yeterince gelişmediği dönemlerdir. Bu etkiler Mehmet Şevki Bey'de de kendisini göstermiş, ellerinde kendine çok ıstırap veren radyodermis meydana gelmiş ve üç parmağını kaybetmiştir. Ancak bir süre daha sarılı elleriyle görev yapan Dr. Şevki Bey, röntgen ışınlarının, kanında meydana getirdiği tahribatla 1931 yılında 52 yaşında yaşamını yitirmiştir (2).

Op. Dr. Rasih Emin Arlı (1875 – 1948) (Resim 5)

1875 yılında İstanbul'da doğan Dr. Rasih Emin Arlı, Bahriye mirlivalarından Emin Paşa'nın oğludur.



Resim 5. Dr. Rasih Emin Arlı

Askeri Tıbbiye'den tabip yüzbaşı olarak birincilikle mezun olmuştur. Kendi isteği ile Bahriye'ye katılan Arlı, daha sonra mesleki bilgilerini artırmak amacıyla gittiği Paris Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, fakülte profesörlerinden ünlü cerrah Tuffier'in kliniğinde dört yıl çalışarak cerrahi gelişimini başarı ile tamamlamış ve yurda dönerek ilk görev yeri olarak Hamidiye Etfal (Şişli Çocuk) Hastanesi'nde Prof. Dr. Cemil Topuzlu Paşa'nın muavini olarak çalışmaya başlamıştır (2).

Dr. Rasih Emin, yoğun cerrahi çalışmalarını sürdürürken 1902 yılında yurdumuza yeni getirilen bir röntgen cihazının cerrahideki büyük önemini benimseyerek konu ile ilgilenmiştir. Daha sonra bu alanda gösterdiği üstün başarı takdirle karşılanmış, kendisi bu cihazın idaresi ile de görevlendirilmiştir. Burada yaptığı çalışmalar sırasında "Röntgen Şuası ve Tatbikatı" başlıklı bir makale yazdığı, bu makalede kurduğu röntgen laboratuvarının çalışmaları hakkında bilgi verdiği bilinmektedir. Balkan Savaşı'na kadar sürekli röntgen ışınlarıyla çalışmıştır.

Balkan Savaşı sırasında gelen yaralıların tetkiki için dönemin gereği korunmasız, eldivensiz elleriyle yaptığı çekimler sonucunda önce parmaklarına, sonra eline ve bütün koluna yayılan radyodermis, daha sonra uzun yıllar etkisini sürdürerek kangrenleşmiş ve büyük ıstırap içinde hayatını kaybetmesine neden olmuştur (10).

Yedi dil bilen Dr. Rasih Emin Arlı, 1948 yılında 73 yaşındayken vefat etmiştir.

Dr. Rifki Kamil Urga (1880 – 1966) (Resim 6)



Resim 6. Dr. Rifki Kamil Urga

1880 yılında Çankırı'da dünyaya gelmiştir. Babası Kamil Bey, annesi Zeliha Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Çankırı'da, liseyi Kastamonu'da tamamladıktan sonra, İstanbul'da Askeri Tıbbiye'den 31 Temmuz 1906 yılında tabip yüzbaşı olarak birincilikle mezun olmuştur.

İlk olarak İstanbul Hamidiye Etfal (Şişli Çocuk) Hastanesi'nde göreve başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkas cephesinde ve Suriye cephesinde görev yapmıştır. Savaş sonrasında İsviçre'ye giderek orada göğüs cerrahisi üzerine çalışan Dr. Rifki Bey, buradan röntgen ihtisasını da almıştır (11).

Gülhane Askeri Hastane'sinde röntgen öğretmeni yaparken milli mücadeleye katılmak üzere Ankara'ya gelen Dr. Rifki Bey, Cebeci Hastanesi'ni kurmuş ve başhekimliğini yapmıştır. Atatürk'ün de özel doktorluğunu yapan Rifki Bey, Afgan Kralı Emanullah Han'ın talebi üzerine Afganistan'da sağlık alanında çalışmalar yapmak için Atatürk tarafından bu ülkeye gönderilmiştir. Dr. Rifki Urga, Kral'ın özel tabibi ve krallık hanedanının doktoru olarak saraydaki hizmetinin dışında, Sıhhiye Dairesi'nin müşaviri, Mülkiye Hastanesi'nin cerrahi mütehasıslığı görevlerini üstlenmiştir.

Emanullah Han'ın 1928 yılında Avrupa'ya yaptığı bir seyahatte kendisine refakat eden Dr. Rifki Urga, bir röntgen teşhis ve tedavi merkezi oluşturmak için gereken cihazları almış ve 1931 yılında Kabil'de bu amaç için yaptırılan bir binada ilk röntgen ve elektrik tedavisi birimini kurarak yönetimini üstlenmiştir. Hastanelerde röntgen teşhis ve tedavisi gereken hastalar buraya gönderilmiştir (2).

Dr. Rifki Urga, 1932 yılında Kabil Üniversite'sinin çekirdeğini teşkil edecek olan Tıp Fakültesi'ni kurmuş ve ilk dekanı olmuştur. Rifki Bey'e, başarılarından dolayı "Serdarı Âli", "Serdarı Âlâ" ve "Maarif" nişanları verilmiştir. Ayrıca çalışmaları nedeniyle takdir edilerek adına bu ülkede "Rifki Bey" anıtı ve "Dr. Rifki" adı verilen bir sanatoryum da yapılmıştır (Resim 7).

Afganistan'da 17 yıl kalan Prof. Dr. Rifki Urga, 14 Aralık 1944'te Ankara'ya dönmüştür. Birçok takdir, madalya ve nişanı bulunan Urga, 11 Şubat 1966'da Çankaya'daki evinde 86 yaşında hayatını kaybetmiş ve vasiyeti üzerine Çankırı'daki aile kabristanında toprağa verilmiştir (8).

Hayatlarını hiçe sayarak görev aşkıyla yaşamalarını acı içinde kaybeden tüm radyologlarımızı minnet ve rahmetle anıyor, aziz hatıraları önünde saygıyla eğiliyorum.



Resim 7. Dr. Rifki Kamil Urgan adına Afganistan'da yapılan anıt

Resim Kaynakları

Radyolojide Tarihi Gelişmeler ve Tıp Etiği Sorunları - Olgu Örnekleriyle (Erdemir, A.D.; Başagaöglu, İ.) Nobel Tıp Kitapevleri, İstanbul, Şubat 2011, 262s ISBN: 9789754207989.

Kaynaklar

1. Altinkök M, Ergun R, Radyoloji. Dünya'da ve Türkiye'de 1850 Yılından sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi. (Edi. Prof.Dr. E.K.Unat) Gürtaş Matbaası, İstanbul - 1988. s.387-391
2. Ataç A. Dr. Rifat Osman ve Hekimlik Yönü. I. Edirne Tıp Tarihi Günleri Bildirileri. 3-4 Ekim 2001 "Dr. Rifat Osman'ın Anısına" (1874-1933) Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No:42, Edirne-2001. s.1-5.
3. Başekim CÇ. Radyolojiye Adanmış Bir Ömür: Dr. Mehmet Şevki Bey. Lokman Hekim Dergisi 2015; 5: 33-6.
4. Denli M, Ata, A. Afganistan Tıp Eğitimi ve Sağlık Hizmetlerinde Türklerin Rolü. Sendrom 2003; 15; 95-107.
5. Erdemir AD, Başagaöglu İ. Radyolojide Tarihi Gelişmeler ve Tıp Etiği Sorunları (Olgu örnek-

leriyle) Nobel Tıp Kitabevleri . İstanbul - 2011 s.3-77.

6. Gürkan M. İlk Röntgen Şehitlerimiz. Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920-1938) Bildiriler Kitabı (Ed. M. Mutluer, E. Akçiçek) 6-9 Kasım 2007, İzmir. Ege Üni. Basımevi, İzmir - 2009. s.115-120.
7. Kazancıgil R. Ölümünün 60. Yıldönümünde Dr. Rifat Osman Bey ve Edirne. III. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler. İstanbul, 20-23 Eylül 1993. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara - 1999. s.151-158.
8. Kuter S. Türkiye'de Radyoloji Biliminin Kuruluş Tarihi. Türk Onkoloji Dergisi 2011; 26: s.1-74.
9. Özata M. Atatürk ve Hekimler. Demkar Yayınevi, 2015, İstanbul. Dr. Rifat Osman s.269-271, Prof. Dr. R. Kamil Urgan s.664-5.
10. Pırnar T, Dicle O. Yüz Yıllık Yolculuk, Başlangıcından Günümüze Türk Radyolojisi. 5G Matbaacılık, İstanbul, 1995. s.3-52.
11. Sezer B. Doktor Rasih Emin Arlı Hakkında Bazı Anılarım. I. Türk Tıp Tarihi Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler. İstanbul, 17-19 Şubat 1988, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s.223-8.